

SKÓGRÆKTARFÉLAG
REYKJAVÍKUR

Reykjavíkurborg

Mál nr. 690/2025

Heiðmörk - USK24030262

Reykjavík, 2. júlí 2025

Athugasemdir við Skipulagslýsingu vegna nýs deiliskipulags Heiðmerkur

Reykjavíkurborg hefur óskað eftir umsögn Skógræktarfélags Reykjavíkur um Skipulagslýsingu vegna nýs deiliskipulags Heiðmerkur. Skógræktarfélag Reykjavíkur tekur þátt í deiliskipulagshópnum og fulltrúar þess munu koma athugasemdum félagsins á framfæri á fundum hans en félagið vill engu að síður koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri.

Verðmæti útivistar fyrir lýðheilsu, náttúruvernd og Heimsmarkmið Sameinuðu þjóðanna

Heiðmörk er stærsta og fjölsóttasta útivistarsvæðið á höfuðborgarsvæðinu. Í krónum talið hleypur verðmæti Heiðmerkur sem útivistarsvæðis á tugum milljarða, og stuðlar að Heimsmarkmiði 3 (Heilsa og vellíðan) og 11 (Sjálfbærar borgir og samfélög). Auk þess er Heiðmörk einstök gjöf frá fyrri kynslóðum sem hafa ræktað upp svæðið, mikið til í sjálfböðavinnu, sem tengist markmiðum um sjálfbærni og samfélagslega þátttöku (Heimsmarkmið 17).

Útivistarsvæði á borð við Heiðmörk verða vart metin til fjár þegar kemur að lýðheilsu og náttúruvernd. Því væri rökrétt, og í samræmi við Lýðheilsustefnu Reykjavíkur og lög um náttúruvernd (Lög nr. 60/2013) og lög um Samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks að vinna að því að bæta aðgengi að Heiðmörk fyrir alla íbúa höfuðborgarsvæðisins, óháð aldri og færni.

Útivistarsvæði og skógræktarsvæði eru víðast hvar í nágrenni stórborga eitt og hið sama, þar sem skógar gegna mikilvægu hlutverki í að hreins og sía vatn og vernda þar með vatnsauðlindir. Skógræktarfélag Reykjavíkur telur að slíkt samspil geti einnig gengið hér á landi og verið burðarás í sjálfbærri nýtingu Heiðmerkur, í samræmi við Heimsmarkmið 15 (Líf á landi).

Einhliða áhersla á vatnsvernd í skipulagslýsingunni kann að leiða til þess að hagsmunir útivistargesta og annarra notenda Heiðmerkur verði undirskipaðir sjónarmiðum Veitna. Sjá *Leiðarljós* á bls. 3. Öll erum við sammála um að það þurfi að tryggja vatnsöryggi til allrar framtíðar. Það eru hins vegar margar leiðir færar til að gera það. Félagið telur að sá hluti áhættunnar sem tengist útivist sé í raun lítill og að útivist með ábyrgri umgengni þurfi ekki að stangast á við vatnsvernd. (Lög nr. 33/2004). Víðsvegar í heimssamfélaginu er lögð áhersla á að tryggja aðgengi allra, þar á meðal fatlaðs fólks, að náttúru- og útivistarsvæðum (Heimsmarkmið 10 og 11). Samkvæmt lögum um jafnan rétt og aðgengi (Lög nr. 88/2018) og Samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks ber að tryggja aðgengi fatlaðs fólks að slíkum svæðum í samræmi við lög um þjónustu við fatlað fólk. Með hugmyndum Veitna að lokunum, þá er hætta á að þessi hópur hafi ekki aðgengi að þeim svæðum.

Leiðarljós við gerð deiliskipulagsins ætti að vera að tryggja að svæðið nýtist áfram til útivistar í sátt við vatnsvernd. Skógræktarfélag Reykjavíkur hefur áhyggjur að aðgengi almennings að þessari útivistarperlu og að það verði takmarkað verulega á grundvelli vatnsverndarsjónarmiða. Félagið fór því í þá vegferð að fá ÍSOR til að kanna hvort hægt væri að finna nýjar lausnir til að tryggja betur sambúð vatnsverndar og útivistar og gekkst fyrir sérstöku málþingi um Heiðmörk. Veitum var boðið

SKÓGRÆKTARFÉLAG
REYKJAVÍKUR

að senda fulltrúa á málþingið og kynna sín sjónarmið en kaus að gera það ekki. Það sem hér fer á eftir byggir m.a. á skýrslu ÍSOR og þeim sjónarmiðum sem komu fram á málþinginu.

Örugg vatnsból til framtíðar

Núverandi vatnstökustaðir í Heiðmörk skiptast í neðra og efra svæði. Á neðra svæðinu (Jaðar, Gvendarbrunnar og Myllulækjartjörn) er grunnvatnsstraumurinn tiltölulega nálægt yfirborði og útsettur fyrir yfirborðsmengun, líkt og fram kemur í skýrslu ÍSOR. Á efra brunnsvæði, svo sem við Vatnsendakrikan, er dýpra á grunnvatn og yfirborðsmengun þar er óþekkt. Frá því að byrjað var að sækja neysluvatn í neðra svæðið hefur byggð færst nær og umferð margfaldast um Suðurlandsveg. Áform eru uppi um byggingu iðnaðarhverfis í Hólmsheiði, íbúabyggðar fyrir eldri borgara í Gunnarshólma og svo mætti áfram telja. Á neðra brunnsvæði, þ.e. núverandi vatnstökustöðum, er vatn tekið á litlu dýpi, svo litlu að mengunar frá yfirborðsvatni gætir þar reglulega. Á þessu svæði er vatn geislað til að drepa gerla og tryggja heilnæmi þess en slíkt er ekki í samræmi við markmið samþykktar um verndarsvæði vatnsbóla frá árinu 2015 þar sem talað er um ómeðhöndlað vatn. Vatnsból sem eru grunn eru einnig útsett fyrir mengun, til dæmis vegna öskufalls. Gvendarbrunnar eru auk þess of nálægt mjög mengandi umferðarþunga Suðurlandsvegur. Við teljum mikilvægt að tryggja að vatnsöflin séu í samræmi við Heimsmarkmið 6 (Hreint vatn og hreinlætisaðstaða).

Neysluvatn er einnig hægt að sækja ofar í grunnvatnsstrauminn í Heiðmörk — í auknu mæli í Vatnsendakrika og í Grenkrika ofar í grunnvatnsstraumunum. Að mati ÍSOR bendir allt til þess að sama vatn og í dag er sótt á neðra svæði sé hægt að sækja aðeins ofar í grunnvatnsstraumunum. Að mati sérfræðinga væri æskilegra gagnvart yfirborðsmengun og öryggi að sækja vatn á mun meira dýpi en gert er í vatnsbólunum á neðra svæði. Slíkar aðstæður eru til staðar í Vatnsendakrika og yrði í Grenkrika ef þar yrði virkjuð vatnsból. Á síðasta ári var um 60% neysluvatnsins sótt á neðra svæðið en um 40% á efra svæðið. Ef unnt væri að auka vatnstökuna í Vatnsendakrika mæti breyta þessu hlutfalli verulega í náninni framtíð þótt mögumleikum til vatnstöku væri áfram haldið óbreyttum á neðra svæðinu.

Það er skoðun Skógræktarfélags Reykjavíkur að réttara sé að nýta fjármuni til nútímavæðingar vatnsbólanna í Heiðmörk frekar en í dýrar framkvæmdir í tengslum við vatnstökuna á neðra svæðinu þar sem eftir sem áður mun alltaf þurfa að geisla vatnið. Er þar vísað til áforma um nýjar girðingar, færslu stíga, ný bílastæði, flutning viðarvinnslu og auknar brunavarnir. Mun meira öryggi neysluvatnsins fáið með því að hraða virkjun nýrra og öryggari vatnsbóla til framtíðar og með því yrði minni þörf á að takmarka aðgengi fólks að Heiðmörk. Hvetur félagið því Veitur til að rannsaka með fullnægjandi hætti hvort frekari vatnstaka í Vatnsendakrika og síðar ný vatnstaka í Grenkrika og Náttþaga sé betri kostur en núverandi vatnstökustaðir. Núverandi vatnstökustaðir geti verið í fullri notkun en með minna vægi í heildarmagninu þar til nægt vatn til langrar framtíðar hefur verið virkjað á efri svæðum.

Skipulagsvinna sem skapar traust og tryggir hagsmuni almennings

Mjög miklir almannahagsmunir eru undir við framtíðarskipulag Heiðmerkur. Bæði hvað varðar öryggi neysluvatns og aðgengi almennings að Heiðmörk. Því þarf allt ferli málsins að vera eins gagnsætt og mögulegt er. Nauðsynlegar rannsóknir þarf að framkvæma og rannsóknarniðurstöður og aðrar upplýsingar þurfa að vera aðgengilegar almenningi.

Gæta verður meðalhófs í öllum aðgerðum sem kunna að vera íþyngjandi fyrir notendur Heiðmerkur (12. gr. stjórnsýslulaga nr. 37/1993).

SKÓGRÆKTARFÉLAG
REYKJAVÍKUR

Mikilvægast er þó að skipulagsvinnan byrji ekki á öfugum enda. Fyrsta skref í skipulagsvinnunni ætti að vera að rannsaka hvar best er að staðsetja vatnsból borgarbúa til að tryggja öruggt neysluvatn til framtíðar.

Óljós markmið draga úr frelsi notenda

Í yfirferð yfir helstu markmið segir meðal annars:

Heiðmörk verði áfram fjölbreytt skógræktarsvæði þar sem gróðurþekja styður við vatnsgæði og viðhald hennar taki mið af vatnsvernd, brunavörnum, sjálfbærni og lýðheilsu.

Markmið þetta má skilja þannig að hlutverk gróðurþekju sé einkum að styðja við vatnsgæði. Í hartnær 80 ár hefur fjöldi fólks unnið mikið og óeigingjarnt starf við að rækta upp Heiðmörk með skýrt markmið: Að búa til friðland fyrir borgarbúa. Þetta er verðugt markmið og þarf ekki að réttlæta með tilvísun til vatnsverndar. Í staðinn væri til dæmis hægt að segja að *Heiðmörk verði áfram fjölbreytt skóglendi þar sem unnið er að uppgræðslu, skógrækt og umhirðu skógarins. Lýðheilsa, vatnsvernd, brunavarnir og sjálfbærni verða áfram höfð að leiðarljósi.*

Annað markmið er orðað svo:

Heiðmörk verði áfram útivistarsvæði fyrir alla aldurshópa í sátt við vatnsvernd, með áherslu á vernd vistkerfa og náttúrufarsleg sérkenni.

Þetta orðalag má skilja með þeim hætti að hér sé verið að takmarka útivistarmöguleika við þá sem tengjast vernd vistkerfa og náttúrufarslegum sérkennum.

Ef til vill mætti orða markmiðið svona: *Heiðmörk verði áfram útivistarsvæði fyrir öll, óháð aldri og færni. Útivist sé skipulögð þannig að hún ögni hvorki vatnsvernd né náttúrunni.*

Þriðja markmiðið sem félagið gerir athugasemdir við er:

Dregið verði úr umferð ökutækja á grannsvæði vatnsverndar.

Grannsvæði vatnsverndar eins og það er skilgreint nú, nær yfir næstum alla Heiðmörk. Veitur hafa í opinberri umræðu talað um að banna alla almenna bílaumferð sem myndi loka Heiðmörk fyrir meginþorra gesta. Fyrir allar aðgerðir sem íþyngja almenningi þarf góð rök. Þau rök og upplýsingarnar að baki þarf að gera opinber. Og loks þarf að gæta meðalhófs. Þ.e.a.s. sýna fram á að vægari úrræði svo sem mengunarvarnir, betri vegir eða annað, dugi ekki til.

Áhættumat

Við áhættumat sem til stendur að vinna, er nauðsynlegt að meta þann valkost að færa vatnstökuna upp í Vatnsendakrika, Grenkrika og Nátthaga.

Í nýlegri skýrslu Veðurstofu Íslands um náttúruvá á höfuðborgarsvæðinu er bent á að mikilvægt sé að tengja vatnsból saman og að þau vatnsból sem eru grunn séu útsettari fyrir yfirborðsmengun. Þar segir meðal annars: „Skipulag þarf að taka mið af bæði náttúruvá og vatnsverndarsjónarmiðum í senn.“ Væntanlegar eru einnig frekari skýrslur um náttúruvá á höfuðborgarsvæðinu, meðal annars skýrsla sem væntanleg er haustið 2025 og mun vonandi varpa frekara ljósi á áhættusvæði í Heiðmörk.

Tengsl við aðrar áætlanir og Heimsmarkmið

Félagið leggur til að í hlutanum „Tengsl við aðrar áætlanir“ verði bætt við *Lýðheilsustefna Reykjavíkur til 2030: Heilsuborgin Reykjavík: „Borgin sem ég vil búa í“.*

Heiðmörk og Heimsmarkmiðið. Gerð deiliskipulagsins tengjast nokkrum Heimsmarkmiðum. Þegar eru tiltekin markmið 6 (Hreint vatn og hreinlætisaðstaða) og 15 (Líf á landi). Einnig eiga við Markmið 3 (Heilsa og vellíðan), 19 (Aukinn jöfnuður) og 11 (Sjálfbærar borgir og samfélög).

SKÓGRÆKTARFÉLAG
REYKJAVÍKUR

Lokaniðurstaða og tillögur

Skógræktarfélag Reykjavíkur leggur áherslu á að markmið deiluskipulagsins verði að tryggja jafnan aðgang, sjálfbæra nýtingu og vernd náttúru og vatns, í samræmi við íslensk lög og alþjóðleg Heimsmarkmið. Gagnsæi, meðalhófsregla og þátttaka almennings, þar á meðal fatlaðs fólks, er lykilatriði í þessu verkefni. Það vill svo til að við erum með fullkomið vatn í Vatnsendakrika, og því spyrjum við okkur af hverju við viljum nota geislað vatn en slíkt er ekki í samræmi við markmið samþykktar um verndarsvæði vatnsbóla frá árinu 2015 þar sem talað er um ómeðhöndlað vatn. Ef okkar tillaga er samþykkt þá eru meiri líkur á að hægt sé að byggja Heiðmörk áfram upp sem friðland og útivistarparadís fyrir **alla** Íslendinga.

Virðingarfyllt,
fyrir hönd Skógræktarfélags Reykjavíkur,

Jóhannes Benediktsson
Jóhannes Benediktsson
formaður